
Recenzje. *Sprawozdania*

Reviews. Reports

MONIKA WOŹNIAK

Recenzja: M. Piątkowski, *Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu*, Poltext, Warszawa 2019, ss. 444

Profesor Marcin Piątkowski w książce *Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu* podjął pionierską próbę oceny polskiej transformacji po 1989 roku i odpowiedzi na pytanie, czy przyniosła ona upragniony wzrost dobrobytu Polakom zmęczonym niepowodzeniami gospodarczymi PRL, a wcześniej systemem oligarchicznym I i II RP. Książka przede wszystkim ukazuje wpływ różnych czynników na przemiany polskiej gospodarki – najpierw tych, które blokowały jej rozwój, a następnie innych, które przesądziły o jej sukcesie.

SYLWETKA AUTORA

Marcin Piątkowski (ur. 1975 r.) zdobywał wykształcenie ekonomiczne w Szkole Głównej Handlowej oraz podczas studiów doktoranckich w Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie. Swoją karierę rozpoczął w Polsce od pracy w banku korporacyjnym. Szybko jednak rozpoczął pracę dla rządu, obejmując stanowisko doradcy wicepremiera i ministra finansów RP (2002–2003). Następnie swoje doświadczenia

zawodowe poszerzał poza granicami Polski. W latach 2004–2008 pełnił funkcję ekonomisty i doradcy w Międzynarodowym Funduszu Walutowym w Waszyngtonie. Od 2009 pracuje jako starszy ekonomista w Banku Światowym w Waszyngtonie, gdzie doradza rządowi krajów rozwijających, jak promować przedsiębiorczość i innowacyjność. Jest również od 20 lat wykładowcą ekonomii w Akademii Leona Koźmińskiego, gdzie również uzyskał habilitację.

GOSPODARKA SUKCESU

Wydaje się, że bogate międzynarodowe doświadczenie dało Piątkowskiemu odpowiedni dystans, aby podsumować ostatnie trzydzieści lat przeobrażeń w Polsce. Opierając się na danych porównawczych między krajami Europy oraz innymi gospodarkami referencyjnymi na świecie, potrafił spojrzeć na polską transformację całościowo, nie podążając za przypadłością krytykanctwa wobec własnej ojczyzny. Sam autor mówi, że doradzając innym rządowi, daje przykład Polski jako kraju, który potrafił dokonać skoku rozwojowego w ciągu jednego pokolenia. Książka została oryginalnie wydana po angielsku w 2018 roku nakładem Oxford University Press. Zbigniew Jagiełło pisał w przedmowie do polskiego wydania z 2019 r., że książka „powstała przede wszystkim z myślą o anglojęzycznym czytelniku, bo nawet wśród biegłych w ekonomicznych statystykach zachodnich analityków i inwestorów wieść o rozmiarach [polskiego – przyp. M.W.] sukcesu nie jest powszechna” [Piątkowski 2019: 3].

Już tytuł książki *Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu* zapowiada główną tezę autora, który zdefiniował obecną sytuację Polski jako „gospodarkę sukcesu”. Treść książki to już obrona tej tezy za pomocą sprawnie przytoczonych danych i teorii społeczno-ekonomicznych. Najbardziej ujmujące w opracowaniu jest analityczne połączenie warstwy historycznej, politologicznej, ekonomicznej oraz socjologicznej, które pozwala zrozumieć, z jakiego punktu rozwojowego startowała Polska na początku swojej transformacji i jaką drogę pokonała.

Książkę w swojej wymowie można ustawić obok takich pozycji, jak *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą* [Sowa 2011] oraz *Prześlona rewolucja. Ćwiczenia z logiki historycznej* [Leder 2015], które podobnie dekonstruują mit Rzeczypospolitej Wolnych Narodów i I RP na rzecz dostrzeżenia pozytywnych przemian, jakie zaszły w polskim społeczeństwie wywróconym przez komunizm. Pozycje te pokazują, że społeczeństwo Polski do 1945 r. było tworem oligarchicznym, dławionym przez elity, które chciały utrzymać korzystny dla siebie status quo niewolniczego systemu pracy chłopów. „Wśród polskich elit normą było pogarda dla aktywności gospodarczej, ograniczenie mobilności społecznej i lekceważenie wartości wiedzy, postępu technicznego i edukacji” [Piątkowski 2019: 108].

Dopiero zmiany społeczne II RP umożliwiły zmiecenie starych podziałów na rzecz inkluzyjnego modelu rozwoju. Ten charakter zmian próbuje podkreślić Piątkowski, dystansując się jednocześnie od utopii komunizmu czy liberalnego modelu rozwoju. Unaocznia on za pomocą konkretnych danych to, jaki postęp wykonało polskie społeczeństwo w czasach PRL, dzięki powszechnemu szkolnictwu i uprzemysłowieniu, co było zasobem przesądającym o sukcesie transformacji ustrojowej po 1989 roku. „[...] komunizm spłaszczył nierówności. Pod koniec istnienia tego systemu, w 1989 roku, nierówność dochodu mierzona współczynnikiem Giniego wynosiła około 0,25, czyli była na poziomie notowanym dzisiaj w Skandynawii” [Piątkowski 2019: 135].

OD TEORII WZROSTU EKONOMICZNEGO DO SCENARIUSZY ROZWOJU POLSKI

Książka składa się z dziesięciu rozdziałów. Pierwszy rozdział to przegląd teorii fundamentalnych źródeł wzrostu ekonomicznego, tj. instytucji, kultury, idei i ludzi. Piątkowski postawił w nim istotną tezę, że na przestrzeni dziejów przejście od społeczeństwa oligarchicznego do inkluzyjnego zawsze wymagało wstrząsu zewnętrznego (rzadziej wewnętrznego), któremu towarzyszyła przemoc i zburzenie wcześniejszej oligarchicznej struktury społecznej. Wstrząs też miał być przepustką do nowego instytucjonalnego modelu rozwoju, którego teorię rozwinął, powołując się na modele opracowane przez Acemoğlu, Johnsona i Robinsona.

W drugim rozdziale autor wyjaśnił, jakim hamulcem rozwojowym przez wieki były polskie „elity” ziemiańskie i ich stosunek do aktywności gospodarczej, mobilności społecznej, wiedzy oraz postępu technologicznego. Paradoksalnie to zaborcy po 1795 r. narzucili Polsce instytucje o znacznym znaczeniu dla wzrostu, które choć częściowo wprowadziły Polskę na drogę postępu. Druga RP też nie jest przykładem istotnego skoku rozwojowego. Największy państwowy program uprzemysłowienia tamtego czasu, czyli zainicjowana w 1937 roku budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego, doprowadził do utworzenia zaledwie 100 tysięcy nowych miejsc pracy (wielokrotnie mniej niż miliony stanowisk utworzonych w okresie wczesnego PRL). W tym czasie było 20 milionów pracowników, więc jak widać ten wpływ nie mógł być znaczny.

Trzeci rozdział przedstawia historię tego, jak komunizm zniszczył feudalizm, tworząc społeczeństwo egalitarne, ale też jak osiągnął granice swojego rozwoju. „[...] komunizm zastąpił stare, przedwojenne elity, nowymi często rekrutującymi się spośród uciskanych chłopów i robotników” [Piątkowski 2019: 132]. PRL również oderwał od archaicznego rolnictwa prawie 30% społeczeństwa i przeniósł do przemysłu. W Polsce już w 1960 roku na uniwersytetach studiowało 7% Polaków, prawie tyle samo, ile w kilkakrotnie bogatszej Francji. Autor obalił też obiegową opinię, że gdyby Polska znalazła się po drugiej stronie żelaznej kurtyny, jej poziom rozwoju byłby analogiczny do krajów Europy Zachodniej. Jego zdaniem nie jest to prawdą, ponieważ zostałyby odtworzone oligarchiczny model społeczny. Równocześnie

śnie środki z planu Marshalla miały raczej wartość symboliczną niż realnie mogącą pchnąć Polskę na nowe tory rozwoju. Szacuje się, że zwiększył stopę inwestycji w Europie Zachodniej zaledwie o 1% PKB i przyczynił się do zwiększenia rocznego wzrostu PKB o skromne 0,2 punktu procentowego (miał jednak większe znaczenie jako bodziec skłaniający do likwidacji barier handlowych, zachowania stabilności makroekonomicznej oraz podtrzymania współpracy gospodarczej).

W kolejnych częściach Piątkowski przyjrzał się danym ekonomicznym oraz statystycznym, które tworzą obraz polskiej transformacji. „Polska [...] jest jedynym krajem demokratycznym w obozie postkomunistycznym, w którym dochody całego społeczeństwa, w tym najbiedniejszych, rosły szybciej niż na Zachodzie” [Piątkowski 2019: 194]. Realistycznie przyznał, że są obszary, w których Polska sobie nie poradziła, tj. niskie płace, przerost tzw. „umów śmieciowych”, starzenie się społeczeństwa.

Wyróżnił on istotne czynniki udanej transformacji, przychylając się do podejścia terapii „szokowej” niż stopniowych zmian gospodarczych. Wymienił on m.in. demopolizację gospodarki, aktywną politykę społeczną i co najważniejsze – sprawne ramy instytucjonalne i prawne. Podkreślił wpływ Unii Europejskiej na umocnienie instytucji i jej akceleracyjną moc w dołączeniu nowych społeczeństw do grona krajów wysokorozwiniętych. Jego zdaniem w budowie dobrych instytucji w Polsce zaważył też kontekst ich wprowadzenia, tj. konsensus społeczny i polityczny, „by wrócić do Europy”, narodziny klasy średniej oraz prozachodnia i pro wzrostowa postawa ówczesnych elit. Mówił też o wysokiej jakości przywództwa, w szczególności polityków odpowiadających za politykę finansową państwa, którzy wywodzili się zazwyczaj ze świata nauki i po skończeniu swojej roli nie przechodzili do biznesu, wystrzegając się potencjalnego konfliktu interesu.

Ostatnie trzy rozdziały to już spojrzenie perspektywne, w których autor rozważył scenariusze rozwojowe dla Polski. Wysunął też postulaty rozwojowe, na których powinna opierać się polityka rządzących, aby kontynuować ścieżkę wzrostu. Przetworzył on (nie)sławny konsensus waszyngtoński, będący kanonem polityki gospodarczej Międzynarodowego Funduszu Walutowego oraz Banku Światowego. Piątkowski zaproponował utrzymanie jego podstawowych prawideł, jak zachowanie kursu wymiany walut, promocja edukacji czy konkurencyjności. Wniósł przy tym jednak o elementy, które będą podstawą instytucjonalnego modelu wzrostu, tj. wzmocnienie instytucji, zwiększenie oszczędności krajowych, promowanie edukacji i innowacyjności, zwiększenie stopy zatrudnienia, otwarcie się na imigrację, silny nadzór nad sektorem finansowym, inkluzyjny wzrost, dbałość o dobrostan i mądrą urbanizację. „Dowody empiryczne dotyczące oddziaływania polityk publicznych leżących u podstaw poszczególnych wymiarów konsensu warszawskiego sugerują, że wdrożenie go mogłoby zwiększyć tempo wzrostu PKB per capita Polski i Europy Środkowo-Wschodniej o ponad 1 punkt procentowy rocznie. [...] Inaczej mówiąc, konsensu warszawski mógłby zwiększyć dochody Polaków w ciągu najbliższych 50 lat [...] o więcej, niż wynosi cały ich dochód” [Piątkowski 2019: 372].

HOLISTYCZNE SPOJRZENIE NA POLSKĘ

Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu to książka, która zachowuje rygor publikacji naukowej, dostarczając przypisów i odpowiedniej bibliografii, przy czym jest bardzo przystępna w odbiorze. Autor starał się o dobór odpowiednich danych ilustrujących jego tezy oraz wytłumaczył wybrane zagadnienia ekonomiczne, ustosunkowując się do takich kwestii, jak np. rzetelność i wartość predykcji rankingów międzynarodowych. Treść książki stanowi analityczną całość, która stara się pokazać historyczny kontekst drogi rozwojowej Polski, analizować najważniejsze czynniki zmiany, a także wysunąć na podstawie nich wnioski i rekomendacje. Ta struktura wypowiedzi jest zachowana w każdym rozdziale oraz w konstrukcji całej książki, co ułatwia zrozumienie i utrwalenie najważniejszych treści czytelnikowi.

Piątkowski potraktował większość zjawisk z lotu ptaka, tworząc obraz Polski raczej jako monolitu. Raczej nie znajdziemy tutaj ujęcia regionalnego, które jak wiadomo jest niezwykle zróżnicowane w Polsce. Patrząc na logikę wywodu autora, można to uzasadnić tym, że uniwersalne czynniki udanej transformacji, które podał autor, były konstytuowane na poziomie krajowym. Można jednak zadać pytanie, czy pewne porównania regionalne nie dostarczyłyby dodatkowej wiedzy o mechanizmie towarzyszącym danym czynnikom.

Kolejną kwestią jest zdefiniowanie kryterium sukcesu, jakim kierował się autor, i jak to przekłada się na pewną interpretację faktów. W swoich analizach Piątkowski pokazał zazwyczaj dynamikę wzrostu istotnych wskaźników jakości życia społeczno-gospodarczego w ujęciu historycznym czy porównawczym do innych krajów. Przy takiej perspektywie Polska faktycznie wypada pozytywnie. Natomiast kiedy spojrzymy na nominalne wartości wskaźników, takich jak udział płac w PKB, gdzie w UE wyniósł 47,5% w 2019, a nad Wisłą tylko 39,3% [GDP and main components (output, expenditure and income) 2021], średnia liczba godzin pracy Polaków (czwarta pozycja w Europie w zestawianiu z najdłuższym czasem pracy) [Hours worked 2021], z jaką wypracowują PKB swojego kraju, który i tak wynosi ok. 60% krajów tzw. starej UE [GDP and main components (output, expenditure and income) 2021], można powiedzieć, że wzrost ten jest okupiony ciężką pracą, a do jakości życia zachodnich sąsiadów nam daleko.

Podsumowując, książka Piątkowskiego to opracowanie, którego brakowało w dyskursie publicznym, dające mocne argumenty do budowy nowoczesnej tożsamości Polaków bez błędzenia w wyidealizowanej historii przed zaborami czy w międzywojniu. Godzi ona spolaryzowane społeczeństwo opisane w *Turbopatriotyzmie* Marcina Napiórkowskiego [2019], miotające się od postaw nacjonalistycznych do ojkofofobii. Piątkowski pokazał też, że jako ekonomista Banku Światowego nie stoi sztywno na straży archaicznego konsensusu waszyngtońskiego, ale proponuje jego twórcze dostosowanie do obecnego stanu wiedzy o ekonomii rozwoju i instytucjonalnego modelu rozwoju.

BIBLIOGRAFIA

- GDP and main components (output, expenditure and income)*, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_gdp&lang=en (dostęp: 01.12.2021).
- Hours worked*, <https://data.oecd.org/emp/hours-worked.htm> (dostęp: 01.12.2021).
- Leder, A. 2015. *Przeźniona rewolucja. Ćwiczenia z logiki historycznej*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Napiórkowski, M. 2019. *Turbopatriotyzm*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Piątkowski, M. 2019. *Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa.
- Sowa, J. 2011. *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*, Wydawnictwo TAIWPN Universitas, Kraków.